

Судоустрій; прокуратура та адвокатура

УДК 347.962.6

Скоромний Ярослав Ігорович

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури
Львівський університет бізнесу та права*

Скоромный Ярослав Игоревич

*кандидат юридических наук,
преподаватель кафедры судоустройства, прокуратуры и адвокатуры
Львовский университет бизнеса и права*

Skromnyy Yaroslav

*PhD in Law,
Lecturer of the Department of Judiciary, Prosecution and Advocacy
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0002-4067-710X*

**ВИНА ЯК СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЮРИДИЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ
ВИНА КАК СУБЪЕКТИВНАЯ СТОРОНА ЮРИДИЧЕСКОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ СУДЬИ
GUILT AS A SUBJECTIVE SIDE OF LEGAL RESPONSIBILITY OF
JUDGE**

Анотація. У статті розкрито основні аспекти визначення вини судді як суб'єктивної сторони накладення на нього юридичної відповідальності. Встановлено, що ключові аспекти визначення вини судді як суб'єктивної сторони накладення на нього юридичної відповідальності представлені положеннями таких законодавчих та нормативно-правових документів як Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс

України, Постанова Пленуму Верховного суду України «Про незалежність судової влади», Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Постанова Пленуму Верховного суду України «Про судову практику в справах про злочини про життя та здоров'я особи», Закон України «Про судоустрій і статус суддів». З'ясовано, що доведення вини судді стосовно вчиненого ним правопорушення на сьогодні виступає одним із важливих питань накладення на нього певного виду юридичної відповідальності. Визначено, що судді найчастіше вчиняють правопорушення внаслідок ухвалення необґрунтованих та часто незаконних судових рішень. Доведено, що вина суддів за вчинені ними правопорушення проявляється внаслідок недотримання чи ігнорування норм процесуального законодавства чи трудової дисципліни. Визначено, що для ухвалення судового рішення суддя зобов'язаний визначити норми закону, ряд підзаконних актів та вивчити судову практику стосовно розгляду відповідної судової справи. Встановлено, що одним із елементів вини судді виступає внутрішнє переконання. З'ясовано, що предметом розгляду судової справи щодо ухвалення суддею необґрунтованого та незаконного судового рішення виступає не склад злочину, що присутній у діях судді, а правомірність того, чи слідчий відмовиться від порушення кримінальної справи проти судді за ухвалення ним неправосудного судового рішення. З'ясовано, що практичними способами визначення вини судді у вчиненні ним правопорушення повинні виступати комплексне дослідження матеріалів справи, яка відкрита проти судді, і аналіз даних суддівського досьє, зокрема даних про розгляд суддею подібних справ та ухвалення за ними відповідних судових рішень. Доведено, що досить часто звільнення судді від юридичної відповідальності відбувається за умови, коли правопорушення, вчинені суддею, перекаваліфікуються як судова помилка.

Ключові слова: юридична відповідальність, вина, суддя, правосуддя.

Аннотация. В статье раскрыты основные аспекты определения вины судьи как субъективной стороны наложения на него юридической ответственности. Установлено, что ключевые аспекты определения вины судьи как субъективной стороны наложения на него юридической ответственности представлены положениями таких законодательных и нормативно-правовых документов, как Конституция Украины, Уголовный процессуальный кодекс Украины, Постановление Пленума Верховного суда Украины «О независимости судебной власти», Закон Украины «О выполнении решений и применении практики Европейского суда по правам человека», Постановление Пленума Верховного суда Украины «О судебной практике по делам о преступлениях о жизни и здоровья человека», Закон Украины «О судоустройстве и статусе судей». Выяснено, что доказательства вины судьи в отношении совершенного им правонарушения на сегодня выступает одним из важных вопросов наложения на него определенного вида юридической ответственности. Определено, что судьи зачастую совершают правонарушения вследствие принятия необоснованных и часто незаконных судебных решений. Доказано, что вина судей за совершенные ими правонарушения проявляется вследствие несоблюдения или игнорирования норм процессуального законодательства или трудовой дисциплины. Определено, что для принятия судебного решения судья обязан определить нормы закона, ряд подзаконных актов и изучить судебную практику по рассмотрению соответствующей судебного дела. Установлено, что одним из элементов вины судьи выступает внутреннее убеждение. Установлено, что предметом рассмотрения судебного дела относительно принятия судьей необоснованного и незаконного судебного решения выступает не состав преступления, который присутствует в действиях судьи, а правомерность того, или следователь откажется от возбуждения уголовного дела против судьи за принятие им

неправосудного судебного решения. Выяснено, что практическими способами определения вины судьи в совершении правонарушения должны выступать комплексное исследование материалов дела, которое открыто против судьи, и анализ данных судейского досье, в частности данных о рассмотрении судьей подобных дел и принятия по ним соответствующих судебных решений. Доказано, что довольно часто освобождения судьи от юридической ответственности происходит в условиях, когда правонарушения, совершенные судьей, перекалвалифицируются как судебная ошибка.

Ключевые слова: юридическая ответственность, вина, судья, правосудия.

Summary. *The article reveals the main aspects of determining the guilt of a judge as a subjective aspect of imposing legal responsibility on him. It was established that the key aspects of determining the guilt of a judge as a subjective aspect of imposing legal responsibility on him are represented by the provisions of such legislative and regulatory documents as the Constitution of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine «On the independence of the judiciary», the Law of Ukraine «On the implementation of decisions and the application of the practice of the European Court of Human Rights», Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine «On judicial practice in cases of crimes against human life and health», Law of Ukraine «On the judicial system and the status of judges». It was found that the evidence of the judge's guilt in relation to the offense committed by him today is one of the important issues of imposing a certain type of legal liability on him. It has been determined that judges often commit offenses due to the adoption of unfounded and often illegal court decisions. It has been proved that the guilt of judges for the offenses committed by them is manifested as a result of non-compliance or disregard for the norms*

of procedural legislation or labor discipline. It has been determined that in order to make a court decision, a judge is obliged to determine the norms of the law, a number of bylaws and study judicial practice in considering the relevant court case. It has been established that one of the elements of a judge's fault is an inner conviction. It has been established that the subject of the court case regarding the adoption by the judge of an unjustified and illegal court decision is not the corpus delicti, which is present in the actions of the judge, but the legality of that, or the investigator will refuse to initiate a criminal case against the judge for making an unjust decision. It was found that the practical methods of determining the guilt of a judge in committing an offense should be a comprehensive study of the materials of the case, which is open against the judge, and the analysis of data from the judge's dossier, in particular, data on the consideration of such cases by a judge and the adoption of appropriate court decisions on them. It has been proven that quite often the release of a judge from legal liability occurs in conditions when offenses committed by a judge are re-qualified as a miscarriage of justice.

Key words: *legal responsibility, guilt, judge, justice.*

Постановка проблеми. Дослідження доводять, що одним із важливих елементів притягнення судді до юридичної відповідальності виступає насамперед встановлення його вини стосовно вчиненого ним правопорушення. Визначення алгоритму доведення вини судді передбачає проведення розгляду процедур ухвалення суддею судового рішення, за яке ним вчинено правопорушення. З огляду на те, визначення вини судді за результатами вчинення ним правопорушення – це досить складний процес, який вимагає проведення чітких та конструктивних дій.

Таким чином, виходячи із зазначеного вище, актуальність тематики наукового дослідження полягає у визначенні та доведенні вини судді за результатами вчинення ним правопорушення, яка насамперед виступає

суб'єктивною стороною притягнення судді до юридичної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблематикою визначення вини судді за результатами вчиненого ним правопорушення працювали та працює сьогодні ряд провідних науковців-юристів, серед яких: Г. Аврамов [1], Н. В. Витрук [2], Ю. М. Грошевой [3], Ю. А. Денисов [4], О. В. Капліна [5], С. В. Подкопаєв [6], А. І. Рарог [7], Л. І. Сопільник, Р. М. Скриньковський та інші.

При цьому, ключові аспекти визначення вини судді як суб'єктивної сторони накладення на нього юридичної відповідальності представлені положеннями таких законодавчих та нормативно-правових документів як:

- 1) Конституція України [8];
- 2) Кримінальний процесуальний кодекс України [9];
- 3) Постанова Верховного суду України «Про незалежність судової влади» [10];
- 4) Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [11];
- 5) Постанова Верховного суду України «Про судову практику в справах про злочини про життя та здоров'я особи» [12];
- 6) Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [13].

Проведений аналіз юридичної літератури [1–7] та законодавчих і нормативно-правових документів [8–13] засвідчує, що проблематика визначення вини судді за результатами вчиненого ним правопорушення є не до кінця вивченою та потребує проведення більш ґрунтовнішого дослідження.

Мета статті. Метою статті є дослідження і розкриття основних аспектів визначення вини судді як суб'єктивної сторони накладення на нього юридичної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Юридична практика засвідчує, що ключовим елементом, який входить до складу вчинення

правопорушником правопорушення, виступає суб'єктивна сторона правопорушення, яка включає загальну психологічну структуру суб'єкта (правопорушника) [4, с. 102].

Проведені дослідження вказують, що теорія суб'єктивної сторони правопорушення є однією із найбільш розвинутих у кримінально-правовій науці, при цьому основними її ознаками виступають вина особи та мотив вчинення правопорушення. За відсутності вини суб'єктивна сторона правопорушення є відсутньою, а це у підсумку свідчить про відсутність складу злочину [14, с. 152–153].

Так, відповідно до статті 62 Конституції України [8] притягнення правопорушника до кримінальної відповідальності настає у випадку, коли законно доведено вину правопорушника за результатами судового засідання.

Визначення вини правопорушника за класичним підходом свідчить про те, що такий процес дозволяє визначити рівень психічного відношення суб'єкта (правопорушника) до вчиненого ним правопорушення, внаслідок чого відбулося викривлення ціннісних бачень правопорушника [7, с. 90].

За законодавчим та теоретично правовим підходами виділяють дві ключові форми вини [2, с. 236]: 1) необережність, яка поділяється на самовпевненість та недбалість; 2) умисел, який поділяється на прямий умисел та непрямий умисел.

З огляду на те, умисел вказує на явне усвідомлення правопорушником характеру особистої поведінки, її цільове спрямування, внаслідок чого відбувається вчинення протиправних діянь. При цьому, прямий умисел свідчить про усвідомлення правопорушником своїх діянь, які є протиправними та провокують виникнення негативних результатів. Натомість непрямий умисел вказує на свідоме допущення негативних наслідків протиправних діянь, прикладаючи при тому значні вольові зусилля [2, с. 236].

Що стосується необережності, то це явище визначає неусвідомлення протиправних діянь правопорушником на момент вчинення ним правопорушення. Однак все-таки потенційний правопорушник повинен передбачати негативні наслідки своїх діянь. Через необережне ставлення до наслідків вчиненого правопорушення виникає недбалість правопорушника. Так, недбалість проявляється внаслідок легковажного ставлення правопорушника до вчинених ним діянь, при цьому самовпевненість виступає одним із найважливіших характерних рис правопорушника як особистості [2, с. 236].

Розглядаючи вину судді, то у випадку, коли вона відсутня, тоді є відсутньою процедура притягнення судді до юридичної відповідальності. Однак, все-таки, коли виник випадок можливого правопорушення, то тут слід говорити про суддівську помилку [6, с. 72].

Опираючись на вищезазначене слід відмітити, що доведення вини судді стосовно вчиненого ним правопорушення на сьогодні виступає одним із важливих питань накладення на нього певного виду юридичної відповідальності.

Найпоширеніші випадки, за яких судді вчиняють правопорушення – це випадки ухвалення необґрунтованих та часто незаконних судових рішень. Хоча відповідно до загальних правил закону судові рішення, прийняті суддями, повинні бути законними.

Статтею 370 «Законність, обґрунтованість і вмотивованість судового рішення» Кримінального процесуального кодексу України [9] зазначається, що судові рішення є законним тоді, коли ухвалені компетентним судом відповідно до норм матеріального права та вимог Кримінального процесуального кодексу України стосовно кримінального провадження.

Разом з тим, обґрунтованим судовим рішенням виступає рішення, яке ухвалене судом на засадах об'єктивно визначених обставин із чітко

підтвердженими на цих засадах доказами внаслідок проведення належного судового розгляду справи. Водночас умотивованим судовим рішенням слід вважати таке судове рішення, в основі якого лежать достатні та належні підстави та мотиви його ухвалення.

Для ухвалення судового рішення суддя повинен провести ряд розумових дій. Насамперед суддя зобов'язаний визначити норми закону, ряд підзаконних актів та вивчити судову практику стосовно розгляду відповідної судової справи. Поряд з тим, суддя має оцінити фактичні умови судової справи з позиції співставлення її із положеннями чинного законодавства.

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України [9] суддя у ході розгляду судової справи та ухвалення судового рішення повинен керуватися фактичними даними стосовно судової справи, які отримані у порядку, визначеному цим кодексом.

Так, відповідно до статті 84 «Докази» Кримінального процесуального кодексу України [9] фактичними даними, одержаними у порядку, передбаченому цим кодексом виступають докази. На основі доказів суддя визначає наявність або відсутність фактів і обставин, які є необхідними для здійснення кримінального провадження.

Своєю чергою, у статті 94 «Оцінка доказів» Кримінального процесуального кодексу України [9] зазначається, що оцінювання доказів повинно проходити в рамках закону, а також з позиції достовірності, незалежності та допустимості. При цьому, сукупність доказів, які зібрано, має бути достатньою і взаємопов'язаною, що є необхідним для ухвалення обґрунтованого та законного судового рішення відповідно до положень процесуального законодавства.

Через зіставлення фактичних даних по судовій справі, які відображаються через докази, формується судове рішення, яке ухвалюється суддею. При цьому суддя проводить аналіз причин

встановлення фактичних даних на значимість їх для ухвалення судового рішення чи відхиляє ці дані, якщо вони не мають ніякої установчої сили для ухвалення судового рішення.

Важливе місце у процедурі ухвалення суддею судового рішення посідає його внутрішнє переконання. На думку Ю. М. Грошевого, внутрішнє переконання судді, як особливий елемент судового правозастосування, беззаперечно слід захищати законодавчими нормами [3, с. 27].

Разом з тим, С. В. Подкопаєв зазначає, що внутрішнє переконання виступає важливим елементом гарантії незалежності судді, при тому виключення становить позиція судді стосовно його вираження у ході виконання службових обов'язків [6, с. 155].

Позицію щодо забезпечення незалежності судді у ході ухвалення судового рішення окреслено Постановою Верховного суду України «Про незалежність судової влади» [10]. Так, цим документом зазначається, що суддям надається свобода неупередженості вирішення судових справ відповідно до їх внутрішнього переконання, базують при цьому на законі. Ухвалення рішень за результатами розгляду судових справ слід проводити, опираючись на об'єктивне, всебічне та комплексне дослідження усіх без винятку обставин.

Разом з тим, суддям потрібно об'єктивно підходити до розгляду судової справи та не надавати жодній із сторін судового процесу правової переваги, незважаючи на те, чи це прокурор, чи захисник чи представник фізичної або юридичної особи [10].

При цьому проблематичним виникає питання, які саме рамки мають бути між статусом незалежності судді та притягненням його до юридичної відповідальності. З огляду на те, суддівська практика доводить, що визначення таких рамок є вкрай складним питанням, яке здебільшого неможливо вирішити, зокрема насамперед у випадку, коли положення

діючого законодавства оцінюються суб'єктивно, при тому, кожен суб'єкт судової практики індивідуально розуміє суть цих норм.

Таким чином, виходячи із проблематики наукового дослідження, все-таки нагального вирішення потребує питання визначення вини судді, за яку його притягають до юридичної відповідальності. При цьому, як один із елементів вини судді слід визначити внутрішнє переконання. З огляду на зазначене, суддя в рамках розгляду судової справи та ухвалення судового рішення повинен:

1) об'єктивно і ретельно вивчити та проаналізувати конкретні норми діючого законодавства, які насамперед стосуються особливостей розгляду конкретної судової справи і ухвалення за нею судового рішення;

2) розглянути та оцінити існуючу судову практику вищих судових органів, у якій присутні подібні факти судової справи (до прикладу розглянути правові позиції Верховного Суду, які представлені у правових висновках та рішеннях Верховного Суду, вивчити зміст постанов пленумів вищих спеціалізованих судів, розглянути конкретні інформаційні листи та роз'яснення, які підготовлені та видані відповідними уповноваженими органами вищих спеціалізованих судів;

3) вивчити практику діяльності Європейського суду з прав людини (до прикладу статтею 17 «Застосування судами Конвенції (995_004) та практики Суду» Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [11] зазначено, що у ході розгляду судової справи суди повинні використовувати як джерело права Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини; окрім того, відповідно до ч. 5 статті 9 «Законність» Кримінального процесуального кодексу України [9] застосування кримінального процесуального законодавства України потрібно проводити на базі врахування діючої практики Європейського суду з прав людини);

4) ретельно проаналізувати та вивчити фактичні дані судової справи, за якою передбачено ухвалення суддею судового рішення.

Опираючись на зазначене вище О. В. Капліна стверджує, що мотиви, представлені у судовому рішенні, виступають казуальним трактуванням норм права. У правових нормах насамперед відображається внутрішнє переконання судді, яке формується на момент пізнавальної діяльності судді стосовно застосування норм як матеріального, так і процесуального права [5, с. 65]. З огляду на те, правові мотиви судді являють собою особливі елементи, якими взаємопов'язуються норми права та положення судової практики із доказами по конкретній судовій справі. При цьому, аналіз мотивованості судді виступає одним із ключових завдань органу, компетентністю якого є притягнення судді до юридичної відповідальності. Діяльність цього органу насамперед спрямована на визначення вини судді (чи її відсутності) стосовно вчинення ним правопорушення, за яке передбачена юридична відповідальність.

Судова практика дозволяє виділити низку критеріїв, за якими визначається рівень вини судді, який вчинив правопорушення. Так, відповідно до Постанови Верховного суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» [12] слід відмежовувати умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричиняють смерть людини, від умисного вбивства.

Що стосується питання про навмисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, то тут слід виходити із того, якими особливостями характеризуються обставини вчинення такого діяння, тобто слід враховувати спосіб вчинення тяжкого тілесного ушкодження, знаряддя заподіяння злочину, локацію вчинення тяжкого тілесного ушкодження. При тому, найвизначальнішим виступає ставлення правопорушника до вчиненого ним злочину: якщо до прикладу вчинено умисне вбивство, внаслідок чого настала смерть, то такий злочин є умислом

правопорушника, а у випадку заподіяння правопорушником тяжкого тілесного ушкодження злочин характеризується як необережність з боку правопорушника [12].

Таким чином, опираючись на зазначене вище, ключовими критеріями, за якими Пленумом Верховного Суду встановлюється рівень вини судді, яким вчинено злочин (правопорушення), виступають фактичні дані. Судова практика свідчить, що фактичні дані дозволяють об'єктивно оцінити обстановку, за якої відбулося вчинення злочину, а також суб'єктивне ставлення правопорушника до вчиненого ними злочину та наслідків впливу такого злочину.

Очевидним стає той факт, що органи дисциплінарної влади за таких умов повинні вирішити питання про притягнення правопорушника до відповідальності, а виходячи із тематики дослідження, суддю до юридичної відповідальності. При цьому, повинні бути врахованими фактичні дані, якими характеризується протиправне діяння (правопорушення, злочин), що вчинене суддею. Встановлення та аналіз фактичних даних за конкретним правопорушенням повинен проходити на момент здійснення перевірки відповідними органами за результатами відкриття дисциплінарного провадження.

Основними джерелами фактичних даних виступають:

- 1) показання судді, які представлені у відповідних ухвалених судових актах;
- 2) матеріали справи;
- 3) характеристика професійної діяльності голови суду;
- 4) акти зборів суду;
- 5) додаткова інформація, яку надають на вимогу членам Вищої кваліфікаційної комісії суддів України чи Вищої ради правосуддя.

Окрім того, у процедурі визначення вини судді вагоме місце посідає здійснення аналізу негативних наслідків, які виникли за результатами

вчинення суддею правопорушення (злочину, діяння чи бездіяльності). Тут слід відмітити, що судді на відміну від інших правопорушників досконало володіють діючою законодавчою базою, компетентні у практиці доведення вини за вчинені правопорушення. Тому вчинення суддею правопорушень унеможлиблює той факт, який свідчить про незнання законодавства, на відміну від інших правопорушників (хоча незнання законодавства не звільняє від притягнення до відповідальності).

Дослідження доводять, що найчастіше вина суддів за вчинені ними правопорушення проявляється внаслідок недотримання чи ігнорування норм процесуального законодавства чи трудової дисципліни.

Що стосується порушення суддею вимог та норм матеріального права, то ця проблематика із встановленням вини судді є доволі складною для органів дисциплінарної влади, які займаються встановленням та кваліфікацією злочинів, вчинюваних суддями. У ході розгляду порушення суддею вимог та норм матеріального права слід виключити такий елемент як судову помилку, оскільки право на неї захищає закон. Так, судова помилка свідчить про особисту переконаність правопорушника (судді) про правильність, обґрунтованість та законність прийнятих ним судових рішень. З огляду на те, вина судді виключається у випадку вчинення такого виду правопорушення [6, с. 156].

Відповідно до статті 413 «Неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність» Кримінального процесуального кодексу України [9] випадками скасування чи зміни судового рішення стосовно неправильного застосування закону України, яким передбачається притягнення правопорушника до кримінальної відповідальності, виступають:

- а) незастосування закону судом, який безпосередньо підлягає застосуванню;
- б) застосування закону судом, який безпосередньо не підлягає

застосуванню;

в) неправильне трактування закону, яке суперечить точності змісту цього закону.

г) призначення суворішого покарання, ніж те, яке передбачено відповідними статтями законодавства України стосовно притягнення правопорушників до кримінальної відповідальності.

Підводячи підсумок вищезазначеного, слід зауважити, що трактування закону та ступінь покарання за порушення законодавчих норм за положеннями Кримінального процесуального кодексу України [9], виступають основними підставами для скасування чи зміни судового рішення, ухваленого у апеляційному чи касаційному суді за спеціальним порядком ухвалення суддею судового рішення. З огляду на те, в основі такої проблематики лежить питання суддівського розсуду та питання суддівського переконання. Тут також слід відмітити, що представлення підстав для скасування рішень, ухвалених суддею, є доволі новим аспектом у діючому законодавстві України.

Проведені дослідження діючої судової практики дозволяють відмітити, що на сьогодні найчастіше на порушення суддями норм матеріального законодавства впливають насамперед:

- 1) нестабільність законодавства України;
- 2) нестабільність судової системи України;
- 3) суттєві прогалини у правовій системі України;
- 4) часті недоліки нормативної техніки, які призводять до різнозначного трактування певних норм законодавства.

Яскравим прикладом порушення суддею норм матеріального законодавства виступає прецедент, який трапився ще у 2013 році. Так, у 2013 році Вищою радою юстиції (на сьогодні це Вища рада правосуддя) було знято обвинувачення із судді, яким було ухвалено багато пом'якшених судових рішень за низкою кримінальних справ. Саме тоді

Вища рада юстиції відхилила пропозицію органів прокуратури щодо звільнення з посади судді, який ухвалив пом'якшені вирoki правопорушникам. Однак згодом більшість із ухвалених суддею судових рішень були скасованими апеляційною інстанцією [1].

Стосовно проблематики притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, то за дослідженнями С. В. Подкопаєва, вчинки суддів є як умисними, так і такими, що вчиняються через недбалість. На думку науковця-правника особливою формою вини судді виступає самовпевненість. У ситуації, коли суддя легковажно ставиться до наслідків ухвалення ним судових рішень, які до того ж мають негативну сторону, то він свідомо розуміє, що порушує законодавчі норми. Натомість для того, щоб передбачити шкідливі наслідки ухвалених судових рішень, суддя повинен розуміти рівень шкідливості особистих дій, якими керується у ході ухвалення судових рішень [6, с. 156].

В контексті зазначеного слід погодитися із позицією С. В. Подкопаєва та відмітити, що у відповідності до особливостей професійної діяльності суддя повинен завжди передбачати наслідки ухвалених судових рішень і, при тому, дотримуватись обов'язку присяги його як судді та здійснювати правосуддя відповідно до вимог та норм законодавства.

Дослідження доводять, що у більшості випадків порушення суддею професійних обов'язків, які призвели до ухвалення неправдивого та незаконного судового рішення, носять умисний характер. Проте, існують випадки, коли суддя несумлінно чи неуважно ставиться до виконання професійних обов'язків, внаслідок чого його дії прямо порушують закон. До прикладу, ухвалюючи судове рішення, суддя повинен перевірити чинність законодавчих норм, якими керується при ухвалення такого рішення. Якщо законодавча норма, на основі якої суддя ухвалив судове рішення, втратила чинність, то тут наявний факт злочинної недбалості.

Водночас статтею 106 «Підстави дисциплінарної відповідальності

судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [13] визначено 19-ть підстав, за якими суддя може вчинити дисциплінарний проступок.

Проте у чинному законодавстві відсутньою є норма про притягнення судді до юридичної відповідальності за злочинну самовпевненість. У загальному така позиція провокує низку спірних питань. До прикладу, суддя доручає своєму помічнику скласти проект процесуальної ухвали. Помічник завдання судді виконує, однак допускається грубого порушення законодавства. Суддя підписує проект процесуальної ухвали і, при тому, не перевіряє його на законність норм. Внаслідок таких дій як помічника судді, так і судді безпосередньо, порушуються законні права та інтереси осіб. Ця ситуація демонструє приклад самовпевненості судді і показує фактичну сторону діяння судді, яке має явні ознаки правопорушення. Суддя, вбачаючи ознаки правопорушення у особистих діях, легковажно ставиться до можливого відвернення їх впливу, оскільки вважає, що вже вжив усіх можливих для цього заходів усунення впливу правопорушення [14, с. 165].

Існують випадки, коли в діях судді вбачається умисна форма вини, що у кінцевому випадку виступає основним елементом накладення на нього юридичної відповідальності. Насамперед такі випадки спостерігаються внаслідок вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією (до прикладу це адміністративні, кримінальні чи дисциплінарні правопорушення). Слід відмітити, що правопорушення, відзначені вище, вчиняються суддею з корисливих мотивів, оскільки за це суддя отримує неправомірну вигоду.

Дослідження також доводять, що найчастіше предметом розгляду судової справи щодо ухвалення суддею необґрунтованого та незаконного судового рішення виступає не склад злочину, що присутній у діях судді, а правомірність того, чи слідчий відмовиться від порушення кримінальної справи проти судді за ухвалення ним неправосудного судового рішення.

Таким чином, опираючись на зазначене вище, практичними способами визначення вини судді у вчиненні ним правопорушення, повинні виступати:

- комплексне дослідження матеріалів справи, яка відкрита проти судді;
- аналіз даних суддівського досьє, зокрема даних про розгляд суддею подібних справ та ухвалення за ними відповідних судових рішень.

Окрім того, суддівська практика доводить, що досить часто звільнення судді від юридичної відповідальності відбувається за умови, коли правопорушення, вчинені суддею, перекваліфікуються як судова помилка. Слід відмітити, що поняття судової помилки насамперед тісно взаємопов'язане із іншими принципами статусу судді, зокрема наприклад із принципом процесуальної незалежності судді та принципом суддівського розсуду.

У випадку забезпечення дотримання принципу суддівського розсуду, то рішення, ухвалене в рамках наданої судді свободи не можна вважати законним, якщо у ньому присутні ознаки порушення. Однак, таке рішення можна перекваліфікувати у суддівську помилку, за яке не передбачено притягнення судді до юридичної відповідальності. Водночас, якщо говорити про випадок порушення суддею вимог, наслідки яких впливають на процедуру законності здійснення ним правосуддя, то тут уже наявний прямий факт притягнення судді до юридичної відповідальності.

Висновки. За результатами опрацювання юридичної літератури та законодавчих і нормативно-правових документів [1–14] розкрито основні аспекти визначення вини судді, як суб'єктивної сторони накладення на нього юридичної відповідальності.

Опираючись на проведені дослідження, встановлено, що:

- ключові аспекти визначення вини судді як суб'єктивної сторони накладення на нього юридичної відповідальності представлені

положеннями таких законодавчих та нормативно-правових документів як Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Постанова Верховного суду України «Про незалежність судової влади», Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Постанова Верховного суду України «Про судову практику в справах про злочини про життя та здоров'я особи», Закон України «Про судоустрій і статус суддів»;

– доведення вини судді стосовно вчиненого ним правопорушення на сьогодні виступає одним із важливих питань накладення на нього певного виду юридичної відповідальності;

– судді найчастіше вчиняють правопорушення внаслідок ухвалення необґрунтованих та часто незаконних судових рішень;

– вина суддів за вчинені ними правопорушення проявляється внаслідок недотримання чи ігнорування норм процесуального законодавства чи трудової дисципліни;

– для ухвалення судового рішення суддя зобов'язаний визначити норми закону, ряд підзаконних актів та вивчити судову практику стосовно розгляду відповідної судової справи;

– одним із елементів вини судді виступає внутрішнє переконання;

– предметом розгляду судової справи щодо ухвалення суддею необґрунтованого та незаконного судового рішення виступає не склад злочину, що присутній у діях судді, а правомірність того, чи слідчий відмовиться від порушення кримінальної справи проти судді за ухвалення ним неправосудного судового рішення;

– практичними способами визначення вини судді у вчиненні ним правопорушення повинні виступати комплексне дослідження матеріалів справи, яка відкрита проти судді і аналіз даних суддівського дос'є, зокрема даних про розгляд суддею подібних справ та ухвалення за ними

відповідних судових рішень;

– досить часто звільнення судді від юридичної відповідальності відбувається за умови, коли правопорушення, вчинені суддею, перекваліфікуються як судова помилка.

Література

1. Аврамов Г. Суддя ледве відстояв право виносити виправдувальні вироки // ua.racurs.ua. 28.10.2013 URL: <http://www.judges.org.ua/article/dig4634.htm>
2. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности: монография. Москва: Норма, 2009. 431 с.
3. Грошевой Ю. М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве: монография. Харьков: Высш. шк., 1975. 144 с.
4. Денисов Ю. А. Общая теория правонарушения и ответственности (социологический и юридический аспекты): монография. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1983. 142 с.
5. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: монографія. Харків: Право, 2008. 296 с.
6. Подкопаев С. В. Дисциплінарна відповідальність суддів: сутність, механізм реалізації: монографія. Харків: ВД «Інжек», 2003. 192 с.
7. Рарог А. И. Вина в советском уголовном праве: монография. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. 187 с.
8. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

10. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного суду України від 13.06.2007 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>
11. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
12. Про судову практику в справах про злочини про життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного суду України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>
13. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
14. Кримінальне право України: загальна частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. [4-те вид., переробл. і допов.]. Х.: Право, 2010. 456 с.

References

1. Avramov H. Suddia ledve vidstoiav pravo vynosyty vypravduvalni vyroky // ua.racurs.ua. 28.10.2013 р. URL: <http://www.judges.org.ua/article/dig4634.htm>
2. Vitruk N. V. Obshchaya teoriya yuridicheskoy otvetstvennosti: monografiya. Moskva: Norma, 2009. 431 s.
3. Groshevoy Yu. M. Problemy formirovaniya sudeyskogo ubezhdeniya v ugolovnom sudoproizvodstve: monografiya. Kharkov: Vyssh. shk., 1975. 144 s.
4. Denisov Yu. A. Obshchaya teoriya pravonarusheniya i otvetstvennosti (sotsiologicheskii i yuridicheskii aspekty): monografiya. Leningrad: Izdatelstvo Leningradskogo universiteta, 1983. 142 s.

5. Kaplina O. V. Pravo zastosovne tлумachennia norm kryminalno-protseusualnoho prava: monohrafiia. Kharkiv: Pravo, 2008. 296 s.
6. Podkopaiev S. V. Dystsyplinarna vidpovidalnist suddiv: sutnist, mekhanizm realizatsii: monohrafiia. Kharkiv: VD «Inzhhek», 2003. 192 s.
7. Rarog A. I. Vina v sovetskom ugolovnom prave: monografiya. Saratov: Izd-vo Sarat. un-ta, 1987. 187 s.
8. Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-Бp>
9. Kryminalnyi protseusualnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
10. Pro nezalezhnist sudovoi vlady: Postanova Plenumu Verkhovnoho sudu Ukrainy vid 13.06.2007 r. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>
11. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 r. № 3477-IV (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
12. Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochyny pro zhyttia ta zdorovia osoby: Postanova Plenumu Verkhovnoho sudu Ukrainy vid 07.02.2003 r. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>
13. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
14. Kryminalne pravo Ukrainy: zahalna chastyna: pidruchnyk / za red. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. [4-te vyd., pererobl. i dopov.]. Kh.: Pravo, 2010. 456 s.